

LITUANISTIKOS TYRIMŲ PLĖTROS STRATEGINĖS GAIRĖS

I. BENDROSIOS NUOSTATOS

1. Lituanistikos tyrimų plėtros strateginių gairių (toliau – Gairės) tikslas – remiantis lituanistikos plėtros prielaidomis bei uždaviniais, apibrėžti lituanistikos tyrimų prioritetus, skatinsiančius lituanistikos tyrimų atsinaujinimą per artimiausią dešimtmetį (iki 2020 metų).
2. Lituanistika yra svarbi tautos ir valstybės kaip savarankiškos politinės bendruomenės gyvavimo sąlyga. Ji suprantama ne tik pagal tyrimų lauką, t. y. ne tik kaip humanitariniai ir socialiniai mokslai, kurių objektas yra Lietuvos valstybės, visuomenės, kultūros, lietuvių tautos, jos kalbos praeitis, dabartis ir ateitis, bet ir pagal jos misiją – puoselėti lietuviškąją tapatybę, prisidėti prie lietuvių tautos ir šalies politinės bendruomenės kultūrinės brandos, kūrybiškumo ir savarankiškumo stiprinimo, prie visaverčio Lietuvos dalyvavimo pasaulio kultūros ir mokslo poliloge.
3. Gairės yra skirtos mokslo ir studijų politikos formuotojams ir vykdytojams, akademinėi bendruomenei ir lituanistikos tyrimais besidominčiai visuomenei. Jos teikia orientyrus ilgalaikiai mokslo politikai formuoti, strateginiams mokslo plėtros dokumentams rengti, mokslo politikos įgyvendinimo priemonėms numatyti.
4. Gairės parengtos remiantis Mokslo ir studijų įstatymu bei atsižvelgiant į Lietuvos pažangos strategijos „Lietuva 2030“ projektą ir į kitus lituanistikos raidą aptariančius dokumentus: Mokslo ir studijų sistemos prognostinį vertinimą – įžvalgą, Lietuvos humanitarinių ir socialinių mokslų plėtros strategiją, Tarptautinės mokslinės duomenų bazės *Lituanistika* galimybių studiją, Lietuvos humanitarinių ir socialinių mokslų institutų plėtros ir konsolidavimo galimybių studiją.
5. Gairėse apibūdinama lituanistikos tyrimų būklė, nusakomos vertybinės nuostatos, bendrieji principai ir plėtros prielaidos, kuriomis remiantis nustatomi lituanistikos tyrimų prioritetai ir plėtros krypties kriterijai.

II. ESAMOS BŪKLĖS APIBŪDINIMAS

6. Valstybė yra įsipareigojusi teikti lituanistikos tyrimams ir studijoms, sprendžiantiems esminius tautinės tapatybės plėtojimo ir tautos raidos uždavinius, strateginį prioritetą. Mokslo ir studijų institucijos, dalyvaujančios įgyvendinant šį prioritetą, laikomos vykdančiomis strateginės reikšmės veiklą. Pagrindinėmis lituanistiniais tyrimus atliekančiomis institucijomis laikytini universitetai ir mokslinių tyrimų institutai; lituanistikos tyrimai ir sklaida taip pat vyksta mokslo bibliotekose, archyvuose, muziejuose.
7. Institucinė įvairovė ir bendros veiklos formos (mokslinės draugijos ir asociacijos, bendrai institucijų leidžiami žurnalai, vykdomi projektai, jungtinės doktorantūros ir kt.) yra

lituanistikos tyrimų stiprybė. Kita vertus, stinga institucinės ir bendruomeninės sąveikos ir sinergijos, infrastruktūros (ypač skaitmeninės) darnos ir jos bendro naudojimo, mokslinių tyrimų išteklių ir rezultatų apykaitos nacionaliniu ir tarptautiniu mastu.

8. Lituanistikos stiprybė yra dėmesys paveldui: per dvidešimt nepriklausomybės metų atlikta fundamentinių tyrimų, išleista kapitalinių veikalų. Lietuvos mokslo institucijos turi galimybių būti tarptautiniais tų mokslo sričių centrais, kur turi įdirbti, sukurtas mokyklas ir kritinę tyrėjų masę (pvz., baltistikos, LDK kultūros ir istorijos, semiotikos, kitos). Tačiau daliai šios srities tyrimų rezultatų trūksta tarptautinės sklaidos, o jų autoriams – platesnio tarptautinio žinomumo. Stinga ir lituanistikos tyrimų rezultatų sklaidos Lietuvos visuomenėje. Trūksta mokslo populiarinimo politikos, per menkai plėtojami mokslo populiarinimo studijų, atskirų tyrimų sričių apibendrinimų ir kiti akademiniai žanrai, galintys pasiekti mokytojus, studentus, kitų mokslo sričių tyrėjus, suinteresuotą visuomenę.
9. Per pastarąjį laikotarpį lituanistų bendruomenėje keitėsi mokslininkų kartos, atėjo nauja, nepriklausomos Lietuvos universitetus baigusi tyrėjų karta. Tačiau iš aktyvios mokslinės veiklos baigiant pasitraukti vyriausiajai kartai ir sunkiai įsiliejant jaunimui, nutrūksta ir kai kurie tyrimai, ypač fundamentiniai. Nepakanka naujų teorinių sintetinio pobūdžio darbų, kurie atitiktų šiuolaikinį tarptautinį metodologinį ir mokslinės minties raidos lygį.
10. Per pastaruosius dešimtmečius lituanistika atsinaujino metodologiškai, atsirado naujų tarpdalykinių mokslo šakų, sukurta nemažai naujų elektroninių mokslinių tyrimų išteklių, suskaitmeninta bibliotekų, archyvų, muziejų fondų. Tačiau lituanistikos tyrimuose naujos metodologijos ne visada taikomos kūrybiškai, atsižvelgiant į Lietuvos kontekstus. Menkai taikomos šiuolaikinės technologijos, silpnos sąsajos su tarptautinėmis mokslinių tyrimų infrastruktūromis. Lietuvos mokslo institucijos nekoordinuoja ES bendrosios programos humanitarinių ir socialinių mokslų projektų, nepakankamai dalyvauja kitų šalių mokslininkų koordinuojamuose projektuose, tik pastaraisiais metais pavieniai mokslininkai įsitraukė į bendras Europos mokslo programas.
11. Pagal vyraujančias europines praktikas kuriamos nacionalinės organizacinės formos mokslo politikai vykdyti, tyrimams koordinuoti ir finansuoti (Lietuvos mokslo taryba). Tačiau bendrajai lituanistikos tyrimų politikai stinga nuoseklumo, strateginio kryptingumo ir operatyvumo, jos formavimo ir vykdymo priemonės yra tobulintinos. Stokojama efektyvesnės mokslo vadybos, kuri būtina siekiant ne vien nacionaliniu, bet ir Europos mastu matomų rezultatų, stinga profesionalių mokslo vadybininkų, gerai išmanančių, mokslo ryšių ir tinklų kūrimą, mokslo verslumo bei mokslo rezultatų sklaidos ypatumus, intelektinės nuosavybės teises ir kt.
12. Šiuo metu keičiasi mokslinių tyrimų finansavimo modelis – iš dalies pereinama prie programinio projektinio finansavimo. Toks finansavimas atveria galimybių vykdyti inovatyvius, tarpdalykinius ir tarpinstitucinius tyrimus, įtraukti į juos jaunų tyrėjų. Tačiau diegiamas finansavimo modelis nėra palankus ilgalaikiams tęstiniams mokslo darbams, neužtikrina jiems palaikyti reikalingos mokslinių tyrimų infrastruktūros išsaugojimo bei plėtros.

III. LITUANISTIKOS TYRIMŲ PLĖTROS PRIELAIDOS

13. Sėkmingai lituanistinių tyrimų plėtrai reikia sukurti tinkamas vidines ir išorines prielaidas.
 - 13.1. Bendrosios tyrimų kokybės vidinės prielaidos – profesionalumas, kūrybingumas, refleksyvumas, atvirumas, vertybinė savimonė ir tarpdalykiškumas.

- 13.2. Bendrosios išorinės prielaidos – aiški ir veiksminga humanitarinių ir socialinių mokslų politika ir strateginis planavimas, išreiškiantis esminius visuomenės poreikius ir atsakantis į svarbiausius mokslo iššūkius. Mokslo politikos ir strategijos sprendimus būtina priimti tarantis su akademinė bendruomene, bendradarbiaujant su visuomene ir siekiant plataus sutarimo.
- 13.3. Svarbus tyrimų kokybės gerinimo veiksnys yra projektų ir mokslo darbų ekspertinio vertinimo efektyvi sistema – vertinimo kriterijų išgryninimas ir aukšta ekspertų kvalifikacija.
14. Būtina kryptinga finansinė ir organizacinė parama, kuri ne tik išsaugotų, bet ir sustiprintų esamą institucinį lituanistinių tyrimų potencialą, suburtus mokslininkų kolektyvus, asociacijas, remtų susiformavusias mokyklas, atskirų krypčių lyderius, skatintų tradicijų perimamumą, įtraukiant jaunos mokslininkus į jau vykdomus mokslinius tyrimus.
15. Būtina specialiai finansuoti tyrimų ir juos vykdančio mokslinio potencialo atsinaujinimą, sudaryti sąlygas diegti inovacijas, plėsti tyrimų lauką, įtraukti jaunos tyrėjus, padidinti mokslininkų mobilumą, skatinti tarpdalykinį ir tarpinstitucinį bendradarbiavimą. Būtina remti tyrėjų grupes, asociacijas ir tinklus, mokslininkų narystę tarptautinėse profesinėse organizacijose.
16. Reikalinga šiuolaikinė infrastruktūra – duomenų sklaida moderniomis priemonėmis, gerai funkcionuojančios atviros prieigos duomenų bazės, užtikrinančios galimybes lituanistinei medžiagai patekti į nacionalinę ir tarptautinę akademinę erdvę. Institucinis skaitmeninių išteklių kūrimas koordinuotinas šalies mastu.
17. Būtina lituanistikos tyrimų rezultatų sklaidos sistema – tyrimų, šaltinių, naujų duomenų ir apibendrinimų pristatymas Lietuvos visuomenei ir tarptautinei auditorijai, kuris stiprintų šalies piliečių kultūrinį sąmoningumą ir tapatybę, didintų mūsų šalies matomumą.

IV. PRIORITETINIŲ LITUANISTIKOS TYRIMŲ PLĖTROS KRYPČIŲ KRITERIJAI

18. Atsižvelgiant į dabartinę kultūrinę, politinę, ekonominę ir socialinę padėtį Lietuvoje, pačios lituanistikos būklę, siekiant spartesnės jos plėtros ir didesnio poveikio visuomenei numatoma pirmenybę teikti lituanistiniams tyrimams, atitinkantiems žemiau išvardintus kriterijus. Prioritetiniai yra šie tyrimai:
- 18.1. Tyrimai, turintys strateginę reikšmę Lietuvos valstybei ir visuomenei, atsakantys į pagrindinius iššūkius ir sprendžiantys gyvybiškai svarbias problemas.
- 18.2. Lituanistikos tyrimai, sutelkę didžiausią mokslinį potencialą; remtinis aukščiausio lygio mokslininkų mokyklos, tyrimų centrai, kuriuose pasiekta geriausių rezultatų ir vyksta skirtingų tyrėjų kartų bendradarbiavimas, į mokslinę veiklą įtraukiami studentai ir doktorantai.
- 18.3. Tyrimai, išsiskiriantys inovatyviomis idėjomis, metodologiniu naujumu ir pagrįstumu, orientavimusi į aktualias tarptautines akademines diskusijas; remtinis Lietuvos ir užsienio mokslininkų bendradarbiavimas artimos tematikos ir metodologijos pagrindu arba organizaciniu aspektu, dalyvavimas mokslininkų tinkluose ir bendruose projektuose, mokslo forumuose ir narystė organizacijose, integruojant Lietuvos humanitarinius ir socialinius mokslus į tarptautinį šių sričių akademinį diskursą.

18.4. Tyrimai, skatinantys lituanistikos duomenų kūrimą, jų šiuolaikinį apdorojimą ir integravimą, ypač lituanistinio paveldo bendros informacinės infrastruktūros kūrimą.

18.5. Tyrimai, kurių rezultatai yra matomi visuomenei, o jų sklaida ir skverbtis skatina visuomenės sąmoningumą ir dialogą, daro poveikį jos raidai; remiama lituanistikos tyrimų rezultatų ir atradimų sklaida Lietuvos visuomenėje.

Prioritetiškai plėtotinos tyrimų temos pateiktos priede.

V. BAIGIAMOSIOS PASTABOS

19. Lituanistiniai tyrimai yra sudedamoji šalies mokslo ir studijų sistemos dalis, labai priklausoma nuo bendro akademinio konteksto ir Lietuvos mokslingumo lygmenų. Sėkminga lituanistikos plėtra neatsiejama nuo bendrųjų mokslininkų rengimo būdų atnaujinimo, organizacinio institucijų potencialo sustiprinimo, nacionalinių darnios raidos kryptų numatymo, t. y. nuo lituanistikos plėtros ir darnaus mokslo ir visuomenės raidos sistema, t. y. sėkmingai lituanistikos plėtrai yra būtinos glaudžios sąsajos su bendra darnaus mokslo ir visuomenės raidos sistema.

PRIEDAS. PRIORITETINĖS LITUANISTIKOS TYRIMŲ TEMOS

1. Baltistiniai kalbų, kultūrų ir mitologijų tyrimai
2. Bendruomeniškumo ir socialinės sąveikos istoriniai ir sinchroniniai tyrimai
3. Dabartinės lietuvių kalbos ir kalbinės sąmonės transformacijos
4. Elektroninių medijų iššūkiai lietuvių kalbai ir Lietuvos kultūrai
5. Etniškumų kaita ir raiška šiuolaikinėje Lietuvoje.
6. Globalizacijos ir Europos integracijos poveikis Lietuvai
7. Humanitarinių ir socialinių mokslų metodologijos
8. Lietuvių sąmoningumo istorija
9. Kultūrinės atminties ir tapatumų sąveikos tyrimai
10. Krikščionybės įtaka Lietuvos visuomenei ir kultūrai
11. Lietuvos filosofinės, politinės ir teisinės minties raida
12. Lietuvos menų sociokultūriniai tyrimai
13. Lietuvos raštijos tekstologiniai tyrimai ir edicija
14. Naujausių laikų Lietuvos politinės ir teisinės sistemos transformacijos
15. Lituanistikos paveldo svetur sisteminės paieškos ir tyrimai
16. Migracija ir diaspora
17. Modernizacijos procesai Lietuvos visuomenėje nuo Apšvietos iki šių laikų
18. Paradigminės medijų transformacijos: raštas, spauda, elektroninė terpė
19. Sociokultūriniai pokyčiai Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje
20. Urbanizacija ir urbanizuota visuomenė Lietuvoje
21. Vizualiosios kultūros plėtra